

Dinsdag 15/09/1914 - ochtendeditie

Londen, 14 september. Philip, de oorlogscorrespondent van de Daily News in België, seint uit Gent dat de Duitsers langs de lijn Menen (ten noorden van Tourcoing, vlakbij de Frans-Belgische grens), Roeselare en Lichtervelde (beide ten noorden van Menen) West-Vlaanderen binnentrekken.

Waarschijnlijk zullen West-Vlaanderen en de Ardennen het toneel van de tweede bloedige strijd in deze oorlog worden.

Oostende, 14 september. Vannacht zijn 150 uhlanen met een kanon en twee mitrailleurs door Merkem getrokken.

Er is gevochten tussen Duitsers en Fransen, bijgestaan door Belgen, in het dorp West-Roesbrugge (Haringe) in West-Vlaanderen.

Londen, 14 september. De New Yorkse World bevat het verslag van een onderhoud, dat haar correspondent in België met de Duitse generaal Böhn gehad heeft over de wreedheden der Duitsers. De generaal sprak eerst die wreedheden tegen, maar de correspondent noemde verschillende gevallen op, waarvan hij en de secretaris van het Amerikaanse gezantschap getuige geweest waren. De generaal scheen verwonderd over de juistheid der bijzonderheden en verontschuldigde zich door te zeggen, dat hij zijn best gedaan had de non-combattanten te beschermen.

De sociaal-democraten en de oorlog.

Berlijn, 14 september. Nadat Duitse socialisten reeds zijn voorgegaan, wordt nu ook van Oostenrijkse socialistische zijde geprotesteerd tegen het optreden van het Internationale Socialistische Bureau. In het toonaangevende sociaal-democratische orgaan Wiener Arbeiterzeitung wordt de partijgenoten Vandervelde,

Ansele en Huysmans verweten, misbruik te hebben gemaakt van het feit dat genoemd bureau in België is gevestigd door, zonder andere buitenlandse leden van de uitvoerende raad erin te kennen, eenzijdige protesten tegen Duitsland de wereld in te zenden. Wat de protesten tegen het Tsarisme betreft, hiermee kunnen alle sociaal-democraten instemmen, niet echter met die tegen Duitslands houding in deze oorlog.

Op weg naar de Franse grens.

Brussel 8 september 1914.

Of mijn vorig schrijven wel ter bestemder plaats is aangekomen en dus in de kolommen van de Nieuwe Rotterdamse Courant is opgenomen, is mij totaal onbekend. We leven hier in volmaakte afsluiting van de buitenwereld en het is de brieveschrijver terdege aan te raden alvorens hij zich tot schrijven neerzet eerst te overpeinzen hoe hij zijn correspondentie wel aan het adres zal zien besteld te krijgen. Het was dan ook aan een zuiver toeval te danken dat ik mijn brief aan een zich hier kort ophoudende mij bekende Hagenaar kon meegeven en het kostte mij enige, zij het ook weinige, overredingskracht om hem te overtuigen dat mijn, zowel als andere brieven, die mij waren toevertrouwd, hem bij een eventuele aanhouding door Duitse militairen geen onaangenaamheden zouden bezorgen. De minder aangename ondervindingen die mijn occasionele brievenbesteller bij zijn heenreis naar Brussel had opgedaan, waren stellig niet van die aard, hem het verblijf tussen oorlogvoerende partijen van de prettigste zijde te doen kennen. Weinige kilometers voor Brussel, de veilige haven in zicht, door een Belgische patrouille te worden gevat en vastgehouden, en dan na een omweg van een 80 km gemaakt te hebben, Brussel eindelijk te bereiken, is waarlijk niet te rangschikken onder de rubriek "plezierreisjes". Evenwel het gelukte mij mijn brieven ten minste

buiten Brussel te krijgen. Of ze daarom zijn aangekomen is een heel andere kwestie. Uit Antwerpen is de 5^e met belangrijke krachten een uitval gedaan. Een strijdmacht die vermoedelijk ten doel had om de Duitse verbindingsslijn te bestoken en de troepen bij en ten zuiden van Brussel af te snijden, was tot ten noorden van Leuven genaderd en was daar 's namiddags van de 7^e in gevecht met de Duitse troepen. Van de afloop kan ik u niets mededelen. Een poging door mij in het werk gesteld om het gevechtsterrein te bereiken en de loop der gebeurtenissen te volgen, werd mij, in weerwil van een toestemming om mij buiten de stad te begeven en door het Duitse gouvernement verstrekt, door een cavaleriepatrouille verboden. Iedere tegenstand was hier nutteloos, ik moest mijn voornemen opgeven en wijken voor de dreigende houding der militairen, die van geen marchanderen wilde weten. Mijn chauffeur zonk de moed in de schoenen, hij had dan ook niet de minste lust langs een omweg het door mij vastgestelde doel te bereiken. Trouwens het zou ook niet goed mogelijk zijn geweest nog een poging te wagen, daar ik een vrijgeleide, in de vorm van een soldaat met geladen geweer, die naast mij in de auto plaats nam, meekreeg, en die opdracht had mij onverwijld tot Schaarbeek te vergezellen. Ik trachtte iets van de man te weten te komen, doch hij zweeg als het graf; niets, ook letterlijk niets, kon hem vermurwen het een en ander los te laten; zelfs een Hollandse sigaar was niet in staat zijn tongriem losser te maken en in Schaarbeek verliet hij mij met de besliste aanmaning niet terug te keren. "Sonst kommen Sie nicht so gut davon wie jetzt". En weg tufte ik naar de Kommandantur, waar ik mijn beklag deed over de ondergane behandeling. Met grote rust en kalmte liet men mij daar uitredeneren, en verklaarde toen dat het slechts voor mijn persoonlijke veiligheid was geweest, dat mij een en ander was overkomen. Men zou niet graag gewild hebben dat mij ook slechts het geringste leed zou geschied zijn. Men had alleen zo gehandeld om mij niet in levensgevaar te doen verkeren en ik kon toch niet

verlangen dat de Duitse autoriteiten ook maar het geringste risico voor mijn leven op zich namen. Integendeel, zo betoogde mijn zegsman in zijn onuitputtelijke menslievendheidsargumenten, eigenlijk moest ik dankbaar zijn dat men mij op het gevaar had gewezen en mij een geleide had verschaft. Ik had het kanon toch wel gehoord, er was “scharf” gevochten, en “Civilisten” zouden spoediger dan militairen de weg kwijtraken, dan beschoten kunnen worden of gevangen genomen.

Het eerste lachte mij niet toe, het tweede was minder erg, daar ik na kortere of langere tijd toch weer vrijgelaten had moeten worden en ik dan op dat gebied nieuwe ondervindingen zou hebben te boeken, maar het was en bleef “strijden tegen de bierkade”, waartegen, zoals bekend is, niet te strijden valt. Met dit al had ik toch gelegenheid gehad, de opmerking te maken, dat mijn vermoedens juist waren. Er had dus wel in de omstreken van Leuven een gevecht plaats gehad en dit tekent de toestand in dit gedeelte van België en de te volgen tactiek van het Belgische leger, dat zich blijkbaar niet tevreden stelt met het zich rustig laten opsluiten achter de fortelinie van Antwerpen, doch, waar de gelegenheid zich voordoet, welberaamde aanslagen doet op rug en flanken van de tegenstander. Mijn vermoeden, dat de een of andere actie door de Belgen werd voorbereid en dit de Duitsers niet onbekend was gebleven, was gegrond op het feit, dat sedert een paar dagen zich te Brussel nagenoeg geen troepen meer ophielden en steeds nieuwe troepen naar het oosten en noordoosten doortrokken.

Verwonderlijk, maar tevens bewonderenswaardig is het, hoe het Duitse Rijk steeds nieuwe en verse troepen als uit de grond weet te stampen en tot de laatste man naar het oorlogsterrein weet te zenden. Bestonden de etappetroepen in de aanvang uit landweermannen, deze hebben plaats gemaakt voor de landstorm, mannen op leeftijd reeds, doch die in de loop der jaren niets van hun

waarde als militair hebben ingeboet; dan weer waren het mariniers, die in hun matrozenuniform, ik zag er zelfs te paard zitten, zich te land evenzo wel thuis voelden als op het natte element. Met een zekerheid en vertrouwen in het eindresultaat, met een zelfbewustheid en een kalmte die ontzag inboezemde zijn zij allen overtuigd van de moeilijkheden en ontberingen, die hun wachten, doch niets schijnt in staat te zijn de overtuiging te schokken, dat de zege ten slotte aan hun zijde zal zijn. Talrijke malen wees ik reeds op de organisatie waarmee, vrucht van jarenlange moeilijke arbeid, alles tot in de geringste details is voorbereid en dit niet alleen wat aangaat de militaire zijde van het ingewikkelde probleem der bezetting van een vijandelijk land, doch ook wat betreft het civiele deel. Aan het Duitse gouvernement-generaal, dat in de ministeriële gebouwen in de rue de la Loi is gevestigd, is een staf van ambtenaren werkzaam, die op allerhande gebied en op de meest uiteenlopende wijze niet alleen het land tracht te pacificeren of de gestoorde gang van zaken te herstellen, doch tevens om, juist daardoor, de operaties van het leger te velde te ondersteunen en de bewegingen gemakkelijk te maken. En nu mag men niet denken, dat ieder, die er hulp of voorlichting zoekt, alleen in het Duits wordt aangesproken. Inlichtingen worden even zo goed en snel verschaft in het Frans als in het Vlaams, ja wat meer is, er zijn daar aan het gouvernement ambtenaren werkzaam, die u in een volmaakt Nederlands te woord staan; slechts hun houding en hun je ne sais quoi duidt de oer-Germaan aan.

Op de Kommandantur aangekomen wenste ik toestemming te ontvangen om mijn tocht naar Frankrijk te vervolgen en mijn passen verder te doen verifiëren. De militaire posten lieten mij zonder enig oponthoud door, officieren gaven mij raad en welwillende inlichtingen, kortom alles scheen goed te gaan. Reeds dacht ik mijn doel te hebben bereikt, tot ik stootte op een ondergeschikt beambte,

die mij voor de zoveelste maal vroeg wat het doel van mijn komst was. 's Mans verbazing steeg ten top toen ik hem mededeelde, dat ik naar Frankrijk ging, per auto of zo mogelijk per militaire trein. Daar gingen de poppen aan het dansen. Hoe ik wel kwam aan zo een onbescheiden vraag; artikel zoveel schreef voor dat, ja weet ik het, Bestimmung nr. X verbood dat civielpersonen in militaire treinen plaats namen. Ik liet de stipte ambtenaar zijn gang gaan; haalde een "Schein" te voorschijn, waaruit bleek dat er hogere ambtenaren waren die een andere opvatting huldigden. Het effect was maar matig. Ik (zeer gewichtig en met nog meer klem uitgesproken), ik kan u die toestemming slechts geven indien u "irgend eine Empfehlung von einem Baron, Grafen oder gar einer Fürstlichkeit" heeft. Ik betoogde dat ik nog heel andere "Empfehlungen" had, die ter competentere plaatse zou laten zien en slechts daar mijn verzoek persoonlijk zou voordragen. Verrassend was de uitwerking. Na een kwartier tijds was ik op de allermorzaamste wijze in het bezit gesteld van de vereiste goedkeuring en toestemming, zonder welke zelfs een baron, graaf of fürstlichkeit niet geslaagd was de stad tot een enigszins verre afstand te mogen verlaten. Ik kon bij mijn vertrek niet nalaten mijn document te laten zien. Onder allerhande plichtplegingen en beleefdheidsfrases namen we afscheid ...

Het was mijn bedoeling, door de vermelding van dit incident, u de moeilijkheden te schetsen, die niet alleen de schrijver als uw correspondent in de weg worden gelegd om het doel te bereiken, doch tevens u een beeld te geven hoe moeilijk het is, om het vertrouwde bericht u over te brengen uit de onmiddellijke nabijheid van het slagveld, waar onder geen voorwendsel journalisten, ook geen Duitse, worden toegelaten. Mijn zo moeilijk verkregen toestemming gold dan ook voorlopig slechts het bezoek der Franse grenzen, en hiervan nog slechts de noordoostelijke. Het gedeelte gelegen ten westen van een streep, getrokken op de helft

tussen Doornik en Bergen, mocht door mij niet worden overschreden. Ik moest daarop mijn erewoord verpanden. Reims of Saint Quentin, de door mij met zo vurig verlangen te bezoeken plaatsen, vielen buiten dit rayon, maar, zo werd mij medegedeeld: Sie werden schon hinkommen, wenn wir wieder näher bei Paris sind.”

Ik nam mij dus voor, onverwijld een auto te zoeken, om daarmee de volgende dag mijn tocht te kunnen aanvaarden. Voor veel goede woorden en nog meer geld gelukte het na eindeloze moeite, er een te vinden, die mij 's anderendaags om 5 uur 30 van mijn hotel zou halen, om mij na een drietal dagen uit Mons naar Brussel terug te brengen. Half zes sloeg en ik stond voor de deur van mijn hotel, waar de Belgische chauffeur mij reeds wachtte. Où est l'auto? Je regrette, monsieur, mais je ne sortirai pas, ça c'est trop dangereux. Daar stond ik dan, men begrijpt de minder vriendelijke woorden, die ik sprak en de verwensingen die ik dacht ten opzichte van mijn dappere chauffeur. Ik deed de verleidelijkste voorstellen, beloofde de man een gouden toekomst, een belangrijke som extra (ik dacht dat het hem daarom te doen was), ik weet niet meer wat ik niet beloofde. C'était trop dangereux; bovendien had hij geen benzine genoeg, wat in flagrante strijd was met zijn mededeling van de vorige dag. Niets hielp. En daar ik mijn kostbare tijd niet langer wenste te verbeuzelen, indachtig aan het spreekwoord der onwillige honden, nam ik met het historische woord van generaal Cambronne afscheid van het hazenhart.

Doch te Charleroi kwam ik toch die dag. Hoe, dat zal ik u in een volgende brief vertellen.

Een protest der Belgische regering.

De Belgische legatie te 's-Gravenhage zendt ons de volgende mededeling:

“De Belgische regering tekent nogmaals verzet aan tegen beweringen van de Duitse pers, strekkende om te doen geloven dat Frankrijk de onzijdigheid van België heeft geschonden.

De Norddeutsche Allgemeine Zeitung heeft een zogenaamde verklaring openbaar gemaakt van twee Franse soldaten, die bevestigen dat de 30^e juni ll. het Franse infanterieregiment n° 45 heimelijk naar Namen is vervoerd en dat het dientengevolge bewezen is, dat de leiding van het Duitse leger het recht had België te betreden, omdat Frankrijk, met medeweten van de Belgische regering, de neutraliteit van België had geschonden.

Van de andere zijde heeft de Brusselse correspondent van het “Algemeen Handelsblad” te Amsterdam de zevende september geschreven, dat Franse troepen zich in de ochtend van drie augustus in het spoorwegstation te Brussel bevonden en dat men terzelfder tijd Franse cavalisten had gezien, die langs de weg van Bouillon-Paliseul België binnendrongen.

De Belgische regering protesteert zeer krachtig tegen deze beweringen, die moeten dienen om de meningen over de schending van het volkenrecht en van de traktaten, door Duitsland begaan, op een dwaalspoor te brengen.

België heeft de vierde augustus, 's avonds om 10 uur, een beroep gedaan op de waarborgers van zijn onzijdigheid. Het is een voldongen feit dat de Franse troepen de grens eerst verscheidene dagen nà dat beroep hebben overschreden. De Duitse troepen zijn de vierde augustus, 's morgens, in België doorgedrongen.

Het is van algemene bekendheid dat de Franse troepen de 3e augustus niet in het station te Brussel waren. Het gehele corps diplomatique zou het kunnen getuigen en zelfs de gezant van Duitsland, die de Belgische hoofdstad nog niet had verlaten.

Deze uitvindsels van correspondenten van buitenlandse bladen zijn betreurenswaardig.”

De Kölnische Volkszeitung had kritiek geïfend op het protest van de keizer aan president Wilson, waarin de geestelijken in België werden beschuldigd van wreedheden op gewonden en op personeel van het Rode Kruis.

De militaire censor heeft het blad deswege voor één dag geschorst.

Een correspondent van de Vorwärts heeft Leuven bezocht en verklaart tegenover de vergoelijkende berichten in de Duitse pers: “Leuven is een verwoeste stad”. Hij twijfelt of de stad er ooit weer bovenop zal komen en deelt mee dat duizenden inwoners als gevangenen naar Duitsland zijn overgebracht.

Percy J. Filip, een oorlogscorrespondent van de Daily News in België, zegt dat de Belgen bij hun laatste operaties van Antwerpen uit, gesteund zijn door Russische troepen, welke enkele dagen tevoren waren geland. Hoeveel Russen er zijn en waar ze zich precies ophouden, wil de correspondent niet zeggen, maar hij staat ervoor in dat zij er zijn.

De Times richt een warm gestelde oproep tot de Engelse natie om de duizenden vluchtelingen uit België, die boot na boot en trein naar trein aanbrenge, met de grootste gastvrijheid te blijven ontvangen, ook indien de stroom blijft aanhouden met de kracht van een waterval. “Eregasten” zet het blad boven deze oproep. Het wijst er op dat het departement van binnenlandse zaken het

ondersteuningswerk van het comité van het departement van oorlog nu grotendeels heeft overgenomen en beveelt aan zoveel mogelijk zorg te dragen dat hele gezinnen bij elkander een onderkomen vinden.

Dinsdag 15/09/1914 - avondeditie

Oostende, 13 september. Gisteren is er bij Aalst (Alost) een gevecht geleverd tussen Duitse ruitery en een Belgische afdeling machinegeweren in auto's. De Duitsers leden zware verliezen. 20.000 Duitsers hebben haastig Aalst ontruimd om hulp te verlenen aan het gevecht in de omtrek. Voor hun vertrek namen zij de Duitse vlag van het station af

In tegenspraak met andere beweringen is de gevangenis te Leuven onbeschadigd en zijn er nog gevangenen.

Antwerpen, 14 september. De uitslag van de slag, die de laatste dagen door onze troepen tegen het Duitse leger geleverd is, wordt door de jongste inlichtingen volkomen bevestigd. De door onze tegenstanders geleden verliezen zijn aanzienlijk, wat bewezen wordt door hun algehele onwerkzaamheid van gisteren. Vandaag is de samenvoering van onze divisies op Antwerpen uitgevoerd zonder dat de vijand enige poging deed om dat te beletten.

Maastricht, 15 september. In de voormalige Augustijnenkerk zijn nog 32 personen van wie negen Belgen; in de villa van de familie Seydlitz zijn er nog drie, van wie een officier. In de ogenkliniek is nog een gewonde en in Calvarieberg zijn nog veertien gekwetsten. Deze week nog gaan er verscheidene verpleegden naar Bergen. Reeds worden er maatregelen genomen om het hospitaal in de Augustijnen te

sluiten en de gewonden, die nog verpleging behoeven, naar de Calvarieberg over te brengen, waarschijnlijk reeds zaterdag.

Men schrijft ons uit Vlaanderen zondagavond:

Het blijkt meer en meer, dat wij bij de gevechten ten zuidoosten der stelling van Antwerpen met een ware veldslag te doen hebben, welke vrijdag begonnen, nog steeds wordt voortgezet. Ziehier wat er over valt op te maken.

Vrijdag stonden de Duitse troepen ten noorden van de Demer, ongeveer op een lijn Mechelen-Keerbergen-Aarschot. Uit beide laatstgenoemde plaatsen werden zij vrijdag verdreven tot over de Demer, zodat zaterdagochtend hun lijn tien km zuidelijker was en liep over Boortmeerbeek, Haacht, Werchter, Rotselaar en Wezemaal. Het centrum van het Duitse verzet was gisterenmiddag het kruispunt der wegen Brussel-Aarschot en Mechelen-Leuven, waar tevens het kanaal tussen beide plaatsen langs loopt, dus in de omstreken van Haacht en Wespelaar. Vooral de Belgische artillerie bestookte de vijand hevig, zodat op het centrum en de linkervleugel der Duitsers de Belgen grote voordelen behaalden; op de Belgische linkerflank daarentegen (in de richting Holsbeek, Wezemaal) verhinderde de vijand met troepen uit Leuven de Belgen een snel voortrukken. Tegelijk deden de Belgische soldaten, op het bericht, dat de Duitsers een groep uit de richting van Luik en Hasselt verwachtten, de bruggen en spoorlijnen naar die kant springen, om aldus dit plan te verijdelen. Aan de andere zijde van het gevechtsterrein werd een Taube, met 9 bommen aan boord neergeschoten.

Vandaag zouden de Belgen met verse troepen de aanval krachtig voortzetten. Het schijnt dat de Duitsers gebrek aan geschut hebben en dat dit juist aan Belgische zijde uitstekend in orde is.

Er heerst op het ogenblik bij de Belgische soldaten grote geestdrift en ongeduld om de vijand te lijf te gaan, zodat de Landstorm-mannen een sterke tegenstander tegenover zich hebben.

Verschillende berichten zijn vandaag (zondag) uit Brussel binnengekomen. Hieruit blijkt dat de Duitse bezetting gaat optreden tegen de Belgische dagbladen, die in het geheim werden binnengesmokkeld. Zij die zich daaraan schuldig maken, zullen, volgens een aankondiging, gefusilleerd worden. Maarschalk von der Goltz heeft op vier verschillende plaatsen de Kölnische Volkszeitung en de Düsseldorfer Zeitung te de koop gesteld. Het zijn voornamelijk de Duitsers, die deze bladen kopen.

Sedert vrijdag hoort men te Brussel natuurlijk het kanongebulder uit de richting Mechelen en Leuven komen, bovendien zien zij troepen langs de steenweg naar Leuven afmarcheren, maar de nieuwsgierigheid der Brusselaars blijft onbevredigd, want zij, die beproefden te gaan zien wat er gebeurde, werden te Kortenberg teruggestuurd.

Het Noorderstation dient tot cavaleriekazerne, het Palace Hotel is vol officieren, die door een wacht van 40 man beschermd worden, benevens door het verbod voor wie ook om over het plein voor het station te lopen.

Verder hebben de Duitsers het observatorium in bezit genomen en daar hun weerkundige dienst ingericht. Levensmiddelen schijnen ruim aangevoerd te worden en de schaarste van vlees schijnt geweken.

Maandagochtend vroeg.

Onder Zarren en Staden, op de lijn Diksmuide-Roeselare, dus diep in West-Vlaanderen, werden gisterenmiddag 500 Duitse ruiters

gemeld, die sedert enkele dagen de provincie onveilig maakten. De vijand kwam uit de richting van Ieper en werd aangevallen door 200 Belgen met drie machinekanonnen. Tegelijkertijd vielen andere troepen de Duitsers in de rug aan. Het gevecht was hevig en zeer moorddadig, want de Belgen hadden een sterke, verdede stelling bezet. Het Duitse paardenvolk trok dan ook terug, eerst langzaam aan, later in wanorde. Ze lieten de helft der hunnen, dood of gewond, op het slagveld achter, het aantal gevangenen was groot. Aan Belgische zijde slechts enkele gewonden.

Doctor Cuypers te Leuven.

In een andere rubriek is gemeld dat de doctor P. J. H. Cuypers is gaan kijken naar het vandalisme te Leuven. Het is een moeilijke reis met gevaren geweest. Zijn kleinzoon heeft ervan verteld in De Telegraaf.

“... Voorvallen van persoonlijke aanraking mag ik niet beschrijven: alleen kan ik mededelen, dat een paar soldaten, die op last van hun superieuren in onze auto moesten plaatsnemen, door de gevolgen van het nachtgevecht, het vluchten voor Engelse mitrailleurs door een sloot, en de slapeloosheid te akelig waren in hun nog natte kleren, om eten, drinken of sigaren, uit medelijden door ons aangeboden, te gebruiken.

Dankzij de hulp van een heer, die ik mijn leven lang dankbaar zal blijven, kregen wij mijn grootvader weer terug. Gemoedelijk had hij met de posten, welke in en om de abdij, waar hij vertoefde, waren opgesteld, nog gesproken, en even vrolijk als toen hij in de jaren 1875/76 aan het hoofd der tafel te Mainz als Dombaumeister in het Duits oreerde, met evenveel fantasie, overleg en redenering als adviseerde hij nog in Würzburg, Oppenheim en Straatsburg, zo gaf hij zijn mening weer en legde hij zijn opinie bloot aan mgr. von Kettler over de bouwwerken van het Mainzer aartsdiocess, waarvan deze

laatste de beroemde bisschop was. Maar toen de archeoloog, de architect, in Leuven werd gebracht en het werk van zoveel anderen, van ouden, verwoest zag, wilde hij de stad uit, vlug en gauw, sneller nog dan hij Maastricht enige dagen tevoren wilde verlaten.

Ik was de gehele tocht door al benauwd geweest, dat hij bij het zien van de verwoesting van de boekenschat, waar schrijvers hun pennen en hersenen in hebben versleten, waar illumineurs en tekenaars hun kunst aan hadden gewijd, dat hij bij het zien van de gehavende Sint Pieter, waar artiesten hun zielen hadden uitgestort en vastgelegd, en waaraan de eeuwen een nog schilderachtiger cachet hadden weten te geven, de eerste de beste Duitser voor de slechtste zal uitmaken, onverschillig of het een sergeant, een soldaat of een generaal zou zijn geweest. Maar lamgeslagen bleef hij zwijgen. Hij was ontmoedigd, want nu is er geen beginnen meer aan. Hij wilde nu gauw weg, want een ruïne en verdelgingsspook vertoont zich voor zijn altijd beweeglijke geest.

Het weer komt overeen met zijn gedachten. Toen we naar Leuven gingen, was het schoon en prachtig, de natuur als het ware in het zonlicht uitgestald en voorgesteld. Als we daar zijn, waait het heftig, maar bij het weggaan is het weer slecht geworden. De wind zweept de regen in ons gezicht en lelijke zwarte wolken bedekken de zon. Grootvader zegt niets, trekt de reisdekens over flambard en oren en is blij, dat de auto in de renvaart wordt gestuurd.”